

Jebkuras valodas vārdu pamatfondu veido pirmatnīgie vārdi (piem., darbs, liels, augt), no šiem vārdiem atvasinātie vārdi (darbnīca, lielums, izaugt) un salikteņi (darbdiena, lielceļš, audžumāte). Kā redzams 1.tabulā, vārdus var atvasināt ar piedēkļiem jeb sufiksiem (piem., darb – nīc – a, darb – īb – a) vai priedēkļiem jeb prefiksiem (piem., ne – liels, pa – liels), kā arī ar piedēkļiem un priedēkļiem (piem., sa – darb – īb – a, pa – liel – inā – t). Salikteņi rodas, diviem vai vairākiem vārdiem apvienojoties vienā vārdā (piem., darb – galds, liel – ceļš). Vārdu atvasināšana un salikteņu veidošana pieder pie visproduktīvākajiem jaunu vārdu darināšanas paņēmieniem.

Apģūstot vārdu darināšanas paņēmienus, ir iespējams salīdzinoši īsā laikā ievērojami palielināt vārdu krājumu.

Vārdu darināšana.

1.tabula.

Pirmatnīgie vārdi	Vārdu atvasināšana			Salikteņu veidošana
	ar priedēkļiem (prefiksiem)	ar piedēkļiem (sufiksiem)	ar priedēkļiem un piedēkļiem	
darb – s		darb – <u>īb</u> – a darb – <u>nīc</u> – a darb – <u>iniek</u> – s darb – <u>īg</u> – s darb – <u>īg</u> – <u>um</u> – s darb – <u>o</u> – ties darb – <u>inā</u> – t darb – <u>o</u> – <u>šan</u> – ās	sa – darb – <u>īb</u> – a no – darb – <u>o</u> – ties no – darb – <u>īb</u> – a no – darb – <u>o</u> – <u>šan</u> – ās ie – darb – <u>o</u> – ties ie – darb – <u>īb</u> – a bez – darb – <u>niek</u> – s bez – darb – <u>īb</u> – a	darb – diena darb – ļaudis darb – mācība darb – galds darba – vieta darb – spēja darb – spējgs darb – vedība varoņ – darbs
liel – s	ne – liel – s pa – liel – s	liel – <u>um</u> – s liel – <u>īb</u> – a liel – <u>īb</u> – <u>niec</u> – e liel – <u>ī</u> – <u>šan</u> – ās liel – <u>īg</u> – s liel – <u>īg</u> – <u>um</u> – s liel – <u>isk</u> – s liel – <u>ī</u> – t	pa – liel – <u>inā</u> – t	liel – ceļš Liel – dienas liel – īpašnieks liel – laiva liel – pil – sēta liel – valsts liel – saimniecība
aug – t	ie – aug – t pie – aug – t aiz – aug – t ne – aug – t iz – aug – t uz – aug – t ap – aug – t pār – aug – t	audz – <u>ē</u> – t audz – <u>ē</u> – <u>šan</u> – a audz – <u>ēj</u> – s audz – <u>ē</u> – <u>tav</u> – a audz – <u>inā</u> – <u>šan</u> – a audz – <u>inā</u> – t audz – <u>inā</u> – <u>tāj</u> – a	sa – audz – <u>ē</u> – t ie – audz – <u>ē</u> – t pie – audz – <u>ē</u> – t ne – audz – <u>ē</u> – t	audžu – bērns audžu – māte audžu – tēvs audžu – vecāki

Pirms atsevišķu vārdšķiru vārddarināšanas apskata iepazīsimies ar biežāk lietoto izskaņu (piedēklis kopā ar galotni) un priedēkļu nozīmēm, kam vārdu atvasināšanā ir svarīga nozīme.

Biežāk lietoto izskaņu nozīmes.

Pamazināmiem vārdiem ir izskaņas:

- **īnš**, - **īņa** (dēliņš, tieviņš, maziņš, māsiņa),
- **tiņš**, - **tiņa** (deguntiņš, austiņa),
- **ūis**, - **ūte** (puisītis, upīte).

Īpašību nosaukumiem parasti ir izskaņas:

- **ība** (veselība, tīrība),
- **ums** (labums, skaistums).

Uz pabeigtu darbību vai tās rezultātu norāda izskaņa - **ums** (meklējums, pētījums), uz ilgstošu darbību - **šana** (strādāšana, vingrošana).

Vietu nosaukumiem ir šādas izskaņas:

- **nīca** (rūpnīca, ēdnīca),
- **tava** (lasītava, glabātava),
- **tuve** (ceptuve, ģērbtuve),
- **ija** (Latvija, Krievija, Vācija, Anglija).

Personu nosaukumiem biežāk lietotās izskaņas ir šādas:

- **ietis**, - **iete** (latvietis, vācietis, krieviete, angliete, vīrietis, sieviete),
- **tājs** (skolotājs, spēlētājs),
- **nieks** (stādnieks, skolnieks),
- **ējs** (pārdevējs, cirtējs).

Biežāk lietoto priedēkļu nozīmes.

Lietvārdus un darbības vārdus, bet retāk īpašības vārdus (piemēram, iesarkans, neliels, pamazs, pārgudrs) atvasina ar priedēkļiem **aiz-**, **ap-**, **at-**, **bez-**, **ie-**, **iz-**, **ne-**, **no-**, **pa-**, **pār-**, **pie-**, **sa-**, **uz-**.

Vietu nosaukumus biežāk atvasina ar priedēkļiem:

- aiz-** (aizmugure),
- iz-** (izeja, izstāde),
- ap-** (apvidus, apkārtnē),
- ie-** (ieeja, iestāde),
- pa-** (pajumte, pagulte),
- pār-** (pārceltuve),
- pie-** (piepilsēta, piekraste),
- no-** (nomale, nogāze);

personu nosaukumiem ir priedēkļi:

- bez-** (bezdarbnieks, bezkauņa),
- pār-** (pārgalvis, pārcilvēks),
- ne-** (nepraša);

laika nozīme ir **priedēķiem**:

pa- (pavasaris),

no- (novakars);

pamatvārda pretēja nozīme:

bez- (bezdarbs, bezmiegs),

ne- (nelaime, nekārtība);

līdzīguma vai pamazinājuma nozīme:

pa- (pamāte, pameita);

atkārtojuma nozīme:

at- (atvasara, atbalss);

uz darbības rezultātu norāda:

iz- (izveidojums, izgriezums).

Priedēķiem saistījumā ar darbības vārdiem ir šādas nozīmes:

1. **darbības pabeigtība** –

aiz- (aizmigt, aizvērt),

at- (atļaut, atbrīvot),

uz- (uzrakstīt, uzzīmēt),

ie- (iegūt, iemācīties),

sa- (sarīkot, saprast),

pie- (piecelties, pieņemt darbā),

iz- (izcept, izdarīt),

no- (nopirkt, nopelnīt),

pa- (paēst, pateikt),

pār- (pārstāt līt, pārļāsīt kartupeļus);

2. **darbības sākums, darbības īslaicīgums, pēkšņums** –

at- (atskanēt, atspīdēt),

ie- (iedarbināt, ierunāties, iesāpēties),

aiz- (aizsākt dziesmu, aizdedzināt),

uz- (uzkurt, uzsmēķēt),

sa- (sakustēties, sašūpoties),

iz- (izdzirdēt, izsaukties);

3. **darbības virziens** –

ie- (ieiet, iebraukt),

iz- (izskriet, izcelt),

at- (atrauties, atplēst, atbērt),

uz- (uzkāpt, uzlikt),

no- (nobraukt, norāpot),

aiz- (aizbēgt),

pār- (pārbraukt, pāriet),

pa- (pabēgt, palīst);

4. *darbības pārmērīgums* –
sa- (samirkt, saēsties),
pār- (pārsalt, pārēsties),
at- (atdzerties),
pie- (pieēsties, pieadīt daudz);
5. *atkārtota darbība* –
at- (atreferēt, atstāstīt, attēlot),
pār- (pārrakstīt, pārskaitīt, pāršūt);
6. *laika nozīme* –
no- (nosēdēt, noslimot ilgāku laiku),
pār- (pārgulēt nakti, pārceist ziemu);
7. *amatvārda pretēja nozīme* –
ne- (necelt, nespriest).

Priedēkļiem saistījumā ar īpašības vārdiem ir šādas nozīmes:

1. *amatvārda pretēja nozīme* –
ne- (nebrīvs, nejauks),
bez- (bezkrāsains, bezspēcīgs);
2. *īpašības pamazinājums, nepilnīgums* –
ie- (ieapaļš, iezalģans, ieskābs),
pa- (paass, palēns, pasmags);
3. *īpašības pastiprinājums*–
pār- (pādrošs, pārags).

Tāpat esam devuši vispārēju priekšstatu par vārddarināšanas paņēmieniem un biežāk lietoto izskaņu un priedēkļu nozīmēm. Tālāk sniegsim ieskatu, kā darināt atsevišķas vārdšķiras.

Tā kā pie pamatfonda vārdiem pieder lietvārdi, īpašības vārdi un darbības vārdi (ar tiem galvenokārt tiek izteikts teksta saturs), tos apskatīsim vispirms. Kā jau priekšvārdā minēts, katrai vārdšķirai dosim 30 – 50 visbiežāk lietotos vārdus dilstoša biežuma, bet nevis alfabēta secībā.

Lietvārds (S).

No mūsu pētījuma izriet, ka sarunvalodā visbiežāk lietoti šādi lietvārdi:
darbs, gads, laiks, cilvēks, diena, pulkstenis, vieta, mēnesis, laudis, māja, roka, lieta, nauda, beigas, dzīve, skola, nedēļa, vakars, dzīvoklis, veikals, bērns, minūte, pilsēta, sieva, dievs, vīrs, sieviete, vārds, iela, rīts, desa, draugs, valoda, klase, ārsts, krievs, galva, tauta, ģimene, puse, kāja, kārtība, latvietis, māte, tēvs, grāmata, meitene, svētki, mašīna, telefons.

Kā redzams 2.tabulā, lietvārdus var atvasināt ar priedēkļiem un piedēkļiem no dažādām vārdšķirām – galvenokārt no lietvārdiem, īpašības vārdiem un darbības vārdiem.

Lietvārdu atvasināšana.

2.tabula.

Vārdšķira, no kuras atvasina lietvārdus	Atvasināšanas veids	Piemēri
lietvārds: sieva darbs draugs zeme skola ledus balle dēls saule jūra balss vidus ziņa ēja domas runa gals	ar piedēkļiem: (sufiksiem) -iet- -inieks- -nīc- -en- -en- -ēn- -āj- -īt- -iņ- ar priedēkļiem: (prefiksiem) pa- pie- at- ap- iz- ie- aiz- pār- uz-	siev - iet - e darb -inieks - s darb -nīc- a draudz -en- e zem -en- e skol -ēn- i led -āj- s ball -īt- e dēl -iņ- š pa- saul - e pie- jūr - as (klimats) at- bals - s ap- vid - us iz- ziņ - a ie- ej - a aiz- dom - as pār- run - a uz- gal - s
īpašības vārds: jauns skābs spožs	ar piedēkļiem: -īb- -en- -um-	jaun -īb- a skāb -en- e spož -um- s
darbības vārds: sēt cept krāt ēst rakstīt strādāt lasīt art grābt ēst	ar piedēkļiem: -šan- -tuv- -um- -ien- -tāj- -niek- -tav- -kl- -ekl- -nīc-	sē -šan- a cep -tuv- e krāj -um- s ēd -ien- s raks - ī -tāj- s strād -niek- s las - ī -tav- a ar -kl- s grāb -ekl- is ēd -nīc- a
skaitļa vārds: pieci	ar piedēkli: -niek-	piec -niek- s
apstākļa vārds: tur	ar piedēkli: -ien-	tur -ien- e (no turienes)

Dažādu nozīmju lietvārdus atvasina ar piedēkļiem:

no lietvārdiem, piemēram,

personu nosaukumus (galds – galdnieks, brālis – brālēns, vīrs – vīrietis),

augu nosaukumus (celms – celmene),

vietu nosaukumus (darbs – darbnīca, purvs – purvājs),

pamazināmos vārdus (meita – meitene – meitiņa – meitenīte);

no īpašības vārdiem, piemēram,

augu nosaukumus (skābs – skābene, zils – zilene),

īpašību nosaukumus (gudrs – gudrība, skaists – skaistums, labs – labums);

no darbības vārdiem, piemēram,
 personu nosaukumus (lasīt – lasītājs, strādāt – strādnieks),
 dažādu priekšmetu

nosaukumus (grābt – grābeklis, nest – nestuves),
 vietu nosaukumus (cept – ceptuve, lasīt – lasītava),
 darbību nosaukumus (lasīt – lasīšana, iet – iešana, pirkt – pirkšana).

Jāatzīmē, ka ar piedēkli **-šan-** var darināt lietvārdus no jebkura darbības vārda (piemēram, krāt – krāšana, ēst – ēšana, mest – mešana, skriet – skriešana utt.). Parasti šo lietvārdu nozīme atbilst attiecīgo darbības vārdu nozīmei.

Īpašības vārds (Adj).

Īpašības vārdi, kurus visbiežāk lieto, ir šādi:

liels, jauns, labs, pēdējais, mazs, vecs, vesels, vajadzīgs, galvenais, dažāds, pārējais, slikts, sarkans, skaists, interesants, neliels, pilns, dārgs, briesmīgs, slim, vidējais, melns, stāvs, brīvs, stiprs, tumšs, gatavs, mīļš, vienkāršs, speciāls.

Īpašības vārdus parasti atvasina ar piedēkļiem un priedēkļiem no lietvārdiem, īpašības vārdiem, darbības vārdiem, kā arī no citām vārdšķirām (skat. 3.tabulu).

Īpašības vārdu atvasināšana.

3. tabula.

Vārdšķira, no kuras atvasina īpašības vārdus	Atvasināšanas veids	Piemēri
lietvārds	piedēkļi: -en- -ain- -ēj- -īg- -isk-	slava - slavens lietus - lietains mala - malējs miers - mierīgs biedrs - biedrīks
īpašības vārds	piedēkļi: -ēj- -en- -gan- -īg- -iņ- -isk- priedēkļi: pa- pār- ie-	kalsns - kalsnējs garš - garens zaļš - zaļgans taisns - taisnīgs jauns - jauniņš liels - lielisks mazs - pamazs gudrs - pārgudrs sarkans - iesarkans
skaitļa vārds	-ād-, -īg-	treji - trejāds viens - vienāds, vienīgs
vietniekvārds	-ād- -ēj-	dažs - dažāds cits - citāds savš - savējs, savāds
darbības vārds	-īg- -ēj-	satikt - satīcīgs vajadzēt - vajadzīgs kopt - kopējs, kopīgs
apstākļa vārds	-ēj-, -īg-	pretī - pretējs, pretīgs

Darbības vārds (V).

Darbības vārds ir viena no leksiski bagātākajām un valodā visbiežāk lietotajām vārdšķirām. Pie 50 visbiežāk lietotajiem darbības vārdiem pieder: *būt, nebūt, varēt, teikt, runāt, sacīt, zināt, gribēt, redzēt, iet, saprast, darīt, strādāt, atnākt, ņemt, dot, skatīties, sēdēt, atbraukt, dzīvot, klausīties, vajadzēt, likties, sākt, rakstīt, saņemt, iziet, stāvēt, nodarboties, piezvanīt, nopirkt, palikt, pastāstīt, izlemt, mācīties, just, mīlēt, lasīt, nedrīkstēt, izdoties, tikt, paiet, atrast, lūgt, zvanīt, gribēties, braukt, taisīties, aiziet, stāstīt.*

Darbības vārdi sastopami nenoteiksmes (piem., *lasūt, celt, vingrot, ziedēt, mazgāties*), divdabja formās (piem., *lasījies – lasījusi, celts – celta, vingrodams – vingrodama, ziedošs – ziedoša, mazgājoties, mazgājamies*) un personu formās (piem., *es lasu, ceļu, vingroju, jūs lasāt, ceļat, vingrojat, viņi, viņas lasa, ceļ, vingro*).

Darbības vārdus atvasina ar priedēkļiem un izskaņām no darbības vārdiem, lietvārdiem un īpašības vārdiem (skat. 4.tabula).

Darbības vārdu atvasināšana.

(4. tabula).

No kā atvasina	Ar izskaņām		Ar priedēkļiem	
	izskaņas	piemēri	priedēkļi	piemēri
no darbības vārdiem	-āt -īt -ināt	mest - mētāt, līt - līnāt sviest - svaidīt, skriet - skraidīt degt - dedzināt, kārt - karināt	aiz- ap- at- ie- iz- no- pa- pār- pie- sa- uz- ne-	braukt - aizbraukt braukt - apbraukt braukt - atbraukt braukt - iebraukt braukt - izbraukt braukt - nobraukt braukt - pabraukt braukt - pārbraukt braukt - piebraukt braukt - sabraukt braukt - uzbraukt braukt - nebraukt
no lietvār - diem	-āt -ēt -īt -ināt -ot	doma - domāt, sargs - sargāt zīme - zīmēt, griba - gribēt sāls - sāļīt, sods - sodīt gods - godināt, slava - slavināt solis - soļot, alga - algot		
no īpašības vārdiem	-ēt -īt -ināt -ot	melns - melnēt, ciets - cietēt tīrs - tīrīt, silts - sildīt stīprs - stiprināt, mazs - mazināt gudrs - gudrot, labs - labot		

Apstākļa vārds (Adv).

Biežāk lietotie apstākļa vārdi: *kā, tur, tad, jau, vēl, tā, kur, tik, labi, kad, nu, vispār, vienkārši, varbūt, daudz, vairāk, šeit, te, vairs, cik, tagad, interesanti, pavisam, vienmēr, šodien, tieši, labāk, tāpēc, nekur, pilnīgi, mazliet, uzreiz, pareizi, grūti, sen, obligāti, atkal, laikam, tādēļ, kurp, agrāk, kopā, šurp, vakar, nekad, rīt, slikti, patiešām, gandrīz, tālāk, taisni, ilgi, dažreiz, bail, īpaši, bieži.*

Apstākļa vārdus darina īpatnēji (skat. 5.tabulu).

Apstākļa vārdu darināšana.

5.tabula.

No kā darina:	Piemēri
no lietvārdiem	brīdis – brīžam, rīts – rīt, vieta – vietām, reize – reizēm
no īpašības vārdiem	tuvs – tuvu, garš – garām, kluss – klusi
no skaitļa vārdiem	divi – divatā, trīs – trijatā
no vietniekvārdiem	cits – citur, viss – visur, tas – tā
no diviem vārdu savienojumiem	pirmkārt, pašreiz, šogad, šodien
no darbības vārdiem	rāpot – rāpus, lūgt – lūgtin, braukt – braukšus

Iepriekš jūs tikāt iepazīstināti ar lietvārdu, īpašības vārdu, darbības vārdu un apstākļa vārdu darināšanu. Citām vārdšķirām (vietniekvārdiem, saikļiem, partikulām, prievārdiem) būs dots tikai biežāk lietoto vārdu saraksts (dilstoša biežuma secībā).

Vietniekvārds (Pn).

Sarunvalodā visbiežāk lietotie vietniekvārdi: *tas, es, kas, viņš, šis, mēs, tu, viss, kurš, jūs, pats, kāds, tāds, cits, nekas, mans, katrs, jebkurš, neviens, nekāds, tavs, sevis.*

Kā zināms, daži vietniekvārdi *tas, pats, cits, kas, šis, tāds, viss* visbiežāk figurē savienojumos, piem., *tas pats, kāds cits, kas cits, šis tas, viss kas, tas viss, kaut kas, pats par sevi* (saprotams) u.c.

Palīgvārdi (Pp, Con, Pt).

Lai veidotu pareizu teikuma gramatisko uzbūvi, ir nepieciešams apgūt palīgvārdus: saikļus, partikulas un prievārdus. Visbiežāk lietotie palīgvārdi ir: *ar, uz, no, par, kā, jau, ja, tikai, pie, vēl, tā, līdz, jā, pat, nekā, tik, ne, gan, nu, nē, jo, pa, taču, tomēr, bez, kaut, aiz, kamēr, pār, ap, zem, pirms.*

Sarunvalodā biežāk tiek lietoti vienkāršie saikļi (*un, ka, bet, lai, vai, ja, taču, kā, nekā, tomēr, jo, kamēr, arī, nevis*) un vienkāršās partikulas (*arī, tikai, ne, pat, vai, gan, vien, jau, vēl, kaut, taču, tik, lai, it, tad, nu, ik, jo, jā, nē, vis*).

Rakstu darbu kļūdu tipu analīze.

Pētījuma gaitā centāties noskaidrot ne tikai biežāk lietotos vārdus, bet arī raksturīgākās kļūdas to rakstītprasmes apgūšanā, kas daudziem sagādā vēl lielākas grūtības nekā sarunvaloda.

Šajā nolūkā tika izvēlēta 3000 respondentu grupa, lai veiktu šādus uzdevumus:

1. ierakstīt vajadzīgo vārdu svītriņas vietā, piem., Rīt es _____ uz darbu (ēju, gāju, iešu);
2. pārtulkot krievu valodā tādus vārdus kā dzirdēt, vasara, vēsture, atslēga, laiks, likums;
3. pārtulkot latviešu valodā tādus vārdus kā лицо, свинина, мир, гулять, широкий, бухгалтер;
4. pārtulkot vārdu savienojumus: stāvs krasts, otrais stāvs, plāns ledus, vesels gads;
5. pārtulkot latviešu valodā šādus teikumus: Брат будет жить в городе у родителей. Сестра работает учительницей;
6. pārtulkot krievu valodā: No rīta es lasīju ogas, bet vakarā lasīšu grāmatu. Smagi ap sirdi.

Šo vingrinājumu pamatā ir biežāk lietoto vārdu un izteicienu lietojums sarunvalodā. Analizējot respondentu rakstu darbos pieļautās kļūdas, secinājām, ka pamatā visas kļūdas var iedalīt trijās lielās grupās.

Pirmā plašākā grupa ir kļūdas, kas izskaidrojamas ar kādu no normatīvajām prasībām. Šai grupai izdalāmas vairākas apakšgrupas:

a) ortogrāfijas kļūdas.

Šīs kļūdas sastopamas visbiežāk. Uz šo grupu attiecināmi:

– nepareizi patskaņu garuma apzīmējumi.

Tā kā krievu, poļu u.c. slāvu valodās nav garo patskaņu, viena no raksturīgākajām cittauteišu kļūdām ir nespēja diferencēt latviešu valodas īsos un garos patskaņus, kas rakstos izpaužas kā garumzīmju ignorēšana: gramatvedis, braļis, maša, strada, staigat, pilseta, vecaki, maite, dzivot u.c. vai to nemotivēts lietojums: vīņš, plāts, pār, seja, pīlseta, māna, bīja, ēju, gāļa, pāsaule, vēcaki u.c. (varbūt garuma izjūtu ietekmējis uzsvars uz pirmo zilbi tādos vārdos kā se'ja, ve'cāki, bi'ja, ga'ļa u.tml.).

– nepareizs citu diakritisko zīmju lietojums.

Bieži netiek ievērotas vai lietotas nevieta latviešu grafikai raksturīgās ne tikai garumzīmju, bet arī līdzskaņu diakritiskās zīmes: braļis, pie vecakiem, šeja, čukgala, cūkasgaļa u.c. Mīkstināta līdzskaņa (ļ) vietā lieto (lj), piem., cukgalja.

– kļūdas divskaņu rakstībā.

Uz divskaņiem tiek liktas garumzīmes, vai arī divskaņi netiek lietoti vai lietoti nevieta: pašaule, pasaule, pastagat (ai), pastaigates (ie), iēšu, māsaī (ai), stajgāt (ai), plāšajis (ai), vīecakiem (e), seija (e), skolotajis (ājs), grāmatviēds (vedis), pilsota (ē), gramatviēdiba (e).

– kļūdas saliktoņu veidošanā.

Vārdu свинина, бухгалтер tulkojumos ir konstatēti dažādi varianti: cukagaļa, cukgāļa, cukasgala, cukusgaļa, cūgaļa; gramatveds, gramatveidis, gramatvedejs, gramatvaditajs, grāmatvedija, lapavedējs. Burtiski tiek tulkots vārds бухгалтер: bugaltieris, bugalteris, bugalters, buhgalteris.

– burtu samainījumi, izlaidumi, iespraudumi.

Mirs (krievu valodas ietekmē) – miers, seja – seja, stāda – strādā, vecāki – vecāki, pašs – plašs, plašājs – plašs, ieju – eju, plašjs – plašs, plakais – platais, skolotāja – skolotāja, massa – māsa, broļis (latgaliešu dialekta ietekmē) – brālis u.c.

– krievu alfabēta burtu izmantošana, rakstot latviešu valodā vārdus: gramatveg (d), ctaigat (s), cтайгат (staigāt), граматведа (grāmatvede) ceя (seja) u.c.

b) gramatiskās kļūdas.

Visbiežāk tāda tipa kļūdas ir:

– deklinējamo un konjugējamo vārdu piedēkļos, kuros parasti ir garie patskaņi: skolotaja (tāj), staigat (ā), gulet (ē), gramatvedija (īb).

– vārdu galotnēs (tās dažkārt vispār netiek lietotas): mir (miers), mās (māsa), plaš (plašs), grāmatved (grāmatvedis), cukgalj (cūkgāļa), pie vecaki (pie vecākiem), no pilseta (no pilsētas), par skolotajā (par skolotāju), ar māte (ar māti), mās (māsa), plāšajs (plāšais).

– vārdos, kuru beigās ir pozicionālas afrikātas (piem., plac, platcs – plats) vai divskaņi kā galotnes (piem., skolotātaj – skolotājai, māsaj – mācai).

– vietniekvārdu lietojumā, piem., es lasa, tu lasa, viņš lasa.

– prievārdu lietojumā (tos bieži ignorē), piem., māsa strada skolotaja, masa strada ar skolotaja (māsa strādā par skolotāju), bralis bus dzīvot ar vēcakiem ... (brālis dzīvo pie vecākiem).

– darbības vārdu laika formu lietojumā, piem., rīt es eju ..., rīt es gāju... (rīt es iešu...); vakar brālis būs..., vakar brālis ir... (vakar brālis bija...), māsa strādāja... (māsa strādā...).

Daudz kļūdu konstatēts:

– nākotnes formas tulkojumos latviešu valodā, piem., būt dzīvot, bus dzīvot, bus dzivo, būs dzīvoja, būs dzīvos (dzīvos). Tas izskaidrojams ar to, ka krievu valodā darbības vārdu nākotnes formu veido divējādi: analītiski, piem., я буду зарабатывать (es pelnīšu) un sintētiski, piem., я заработаю (es nopelnīšu). Latviešu valodā ir tikai sintētiska nākotnes forma.

– darbības vārdu izteiksmju lietojumā, piem., vēlējuma izteiksmes vietā bieži tiek lietota īstenības izteiksme vai nenoteiksme: ...es braukšu..., es braukt... (...es brauktu...). Kļūdas izteiksmju lietojumā tiek pieļauta tāpēc, ka krievu valodā ir tikai trīs izteiksmes, bet latviešu valodā to ir piecas, kuru apguve cittautiešiem rada lielas grūtības.

– vārdšķiru tulkojumos, piem., vārds atslēga (lietvārds) tulkots šādi: открытъ (darbības vārds), открыто (apstākļa vārds); vārds гулять (darbības vārds) tulkots ar vārdu pastaiga (lietvārds); vārdkopa стāvs (īpašības vārds) krasts pārtulkota šādā veidā: стоит (darbības vārds) у берега.

– bieži vien fonētiski līdzīgus vārdus respondenti neatšķir arī rakstiskā veidā. Piem., vārds likums (закон) tiek tulkots изгиб, поворот (no vārda līkums); teikumā – Брат будет жить в городе у родителей – prievārdisko konstrukciju у родителей (pie vecākiem) tulko šādi: pie radiem, radniekiem, radniekiem. Vārdkopai vesels гадс (целый год) ir pierakstīts šāds tulkojums: весёлый год; vārdkopai plāns ledus (тонкий лёд) – план льда, vārdkopai стāvs krasts (крутой берег) – стоять на берегу. Vārdu широкий (plats, plašs) tulko ar vārdu šaurs (узкий); гулять (pastaigāties) – гулēt (leжать, спать);

vasara (лето) – весна (pavasaris); vēsture (история) – письмо (vēstule), dzirdēt (слышать) – пить (dzert), прозрачный (dzidrs). Šīs kļūdas, kas saistītas ar vārdu fonētisko līdzību latviešu un krievu valodā, ir ļoti izplatītas, jo, lietojot šīs abas valodas, apzināti vai neapzināti tiek salīdzinātas tās savā starpā.

c) leksikostilistikās kļūdas, kas izskaidrojamas ar sarunvalodā saklausītu neliterāru vārdu, konstrukciju lietojumu, piem., cittaunieši vārdu лицо (seja) dažreiz tulko ar vārdu ģimis, vārdu родители (vecāki) – radiņi (родственники), vārdu свинина (cūkgaļa) – ar vārdu cūcene. Šai kļūdu grupā ietilpst arī neveiksmīgu konstrukciju lietojums tulkojumos, piem., no rīta es lasīju ogas, bet vakarā lasīšu grāmatu – с утра я чистила (собирала) ягоды, а вечером читала (буду читать) книгу; Smagi ap sirdi – плохо с сердцем (тяжело на душе).

Otrā plašākā grupa ir kļūdas, kas nav izskaidrojamas ar normatīvajām prasībām. Šeit minamas kļūdas, kas nav pamatojamas ne ar kādiem gramatikas un vispār loģikas likumiem, piem., широкий tulkots ar plaukts, plāns ledus– пливёт лёд, холоди́лник, stāvs krasts – этаж красивый, свой берег, smagi ap sirdi – сердечно поздравляю, likums – чудо, власть, vēsture – кухня, lasīt ogas – чистить ягоды.

Trešā plašākā grupa ir kļūdas, kas ir saistītas ar vārdu atsevišķu nozīmju vai nu jaukšanu, vai nezināšanu. Piem., vārdam vesels latviešu valodā ir divas nozīmes un krievu valodā tās tulko šādi: 1) целый,

2) здоровый,

tāpēc vesels gads jātulko – целый год, bet nevis здоровый год (šī vārdkopa diezgan bieži parādās anketās). Tas pats jāsaka par vārdu lasīt, kuru krievu valodā tulko šādi:

1) читать (книгу),

2) собирать (ягоды).

Tādiem vārdiem kā laiks kr. val. ir 2 nozīmes 1) время; 2) погода, мир (1) miers; 2) pasaule ļoti reti konstatēti tulkojumi ar abām nozīmēm.

Latviešu valodā svarīgs ir pareizs garumzīmju lietojums, jo tās palīdz atšķirt divus vai vairākus vārdus ar dažādām nozīmēm: piem., seja (лицо) – sēja (посев), masa (масса) – māsa (сестра).

Apkopojot iepriekšteikto, jāsecina, ka rakstu valodas kļūdu cēloņi ir šādi:

- nepareiza vārdu izruna un līdz ar to rakstība;
- neliels vārdu krājums;
- elementāru latviešu valodas zināšanu trūkums;
- pareizrakstības likumu nezināšana, g.k. garumzīmju, divskaņu un vārdu galotņu lietojumā;
- valodas normu nerespektēšana.

Tātad, mācoties valodu, ir svarīgi apgūt gan leksisko minimumu, gan vārddarināšanas paņēmienus, gan arī pareizrakstību.

Vēlam sekmes!

Izmantotā literatūra

1. Latviešu literārās valodas vārdnīca. R., 1.– 8. sēj., 1972.– 1996.
2. Latviešu valodas biežuma inversā vārdnīca. R., 1976.
3. Latviešu valodas biežuma vārdnīca. 1.– 4. sēj., 1966.– 1976.
4. Latviešu valodas vārdnīca. R., 1987.
5. Latviešu – vācu vārdnīca. V.Bisenieka un I.Niseļoviča redakcijā. Rīgā, 1980.
6. Latviešu – angļu vārdnīca (9000 vārdu). R., 1997.
7. E.Turkina. Latviešu – angļu vārdnīca. R., 1982.
8. Latviešu – angļu vārdnīca. A.Veisberga red. Rīgā, 1997.
9. Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas termini. R., 1995.
10. Angļu – latviešu, latviešu – angļu vārdnīca. 5.–12. klasei. R., 1997.
11. V.Kuzina. Zinātnes valodas leksiskais minimums: 1000 biežāk lietotie latviešu valodas vārdi. – LZA Vēstis, A daļa, 1993. Nr.8, 23.– 34. lpp.
12. V.Kuzina. Latviešu valodas leksiskais minimums – 1000 biežāk lietotie sarunvalodas vārdi un to tulkojums krievu valodā. – R., 1994.
13. V.Kuzina. Latviešu – krievu semantiskā biežuma vārdnīca un tās izmantošana lingvodidaktikā. ZA Vēstis, 1991. Nr.8, 88.– 91.
14. V.Kuzina. Par dažām iespējām latviešu valodas lingvostatistikajā izpētē. Lingvistica Lettica. R., 1997. 161.–167. lpp.
15. L.Magelis. Latviešu – krievu vārdnīca (2000 vārdu). R., 1996.
16. Vācu – latviešu, latviešu – vācu vārdnīca R., 1996.
17. The New Horizon Ladder Dictionary of the English Language. New York, 1970. (5000 vārdu.)

S A T U R S

Priekšvārds	3
Vārdnīca	9
Pielikums	265
Izmantotā literatūra	276

1. Latviešu literārās valodas vārdnīca. R., 1-3. sēj., 1972.-1990.
2. Latviešu valodas biežums inversā vārdnīca. R., 1976.
3. Latviešu valodas biežuma vārdnīca. 1-4. sēj., 1966.-1976.
4. Latviešu valodas vārdnīca.
5. Latviešu - vācu vārdnīca. R., 1980. (Kriševiča redakcija, Rīgā, 1980.)
6. Latviešu - angļu vārdnīca (9000 vārdu). R., 1997.
7. E.Turkina. Latviešu - angļu vārdnīca. R., 1982.
8. Latviešu - angļu vārdnīca. A.Veisberga red. Rīgā, 1997.
9. Latviešu - krievu vārdnīca. R., 1997.
10. Zviedru valodas leksiskais minimums: 1000 biežāk lietotie vārdi un to tulkojums krievu valodā - R., 1994.
11. V.Kuzina. Latviešu - krievu semantiskā biežuma vārdnīca un tās izmantošana lingvodidaktikā. ZA Vēstis, 1991. Nr.8, 88.-91.
12. V.Kuzina. Par dažām iespējām latviešu valodas lingvostatistiskajā izpētē. Lingvistica Letica. R., 1997. 161.-167. lpp.
13. L.Magalis. Latviešu - krievu vārdnīca (2000 vārdu). R., 1996.
14. Vācu - latviešu, latviešu - vācu vārdnīca. R., 1996.
15. The New Horizon Ladder Dictionary of the English Language. New York, 1970. (5000 vārdu.)